

Εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἔλαβον δὲ τὴν ὁδὸν τῆς Βιέννης, ὅπου, ἀφικθεὶς τὴν ἐπιούσαν εἰς τὰς 9, μάτην ἐζήτησα νὰ ἴδω τὸν Ὑψηλάντην, διότι οἱ ἱατροὶ τῷ ἀπηγόρευσαν νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ δεχθῇ τινα· εἶδον δὲ τὸν Πρεσβευτὴν Λοβάνωφ, ὅστις, περιποιητικώτατος δειχθεὶς πρὸς ἐμέ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Γεῖρς ἐν Φρανσεσβάδ, ὅπου εἶχον ἀπαντηθῇ, ἐπεκύρωσε τὴν πρὸς ἐμὲ ὑπόσχεσίν του, τοῦ νὰ πέμψῃ τὸν γαμβρόν μου εἰς Κίναν, εἰς θέσιν ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις πάσης ἄλλης προτιμότεραν.

Εἰς Semering, τὸν γραφικώτατον ὄρεινόν σταθμόν, ἔμεινά τινας ὥρας, καί, πρὸ παντός, ἡ ἔφεσίς μου ἦτο νὰ πῶ τὸ καθαρὸν τῶν πηγῶν ἐκείνων ὕδωρ, αἵτινες ἀπὸ ἐννέα ἐτῶν, διὰ πολλῶν ἑκατομμυρίων, εἰς Βιένναν εἶχον διοχετευθῇ. Ἀλλὰ γεῦμα μὲν μοὶ παρετέθη ἐν τῷ ὄρεινῳ ξενοδοχείῳ καλόν, ὕδωρ ὅμως μάτην ἐζήτουν, καὶ μοὶ ἐρρέθη ὅτι δὲν ὑπῆρχεν. Ἐξήγησις δὲ τοῦ παραδόξου τούτου φαινόμενου μοὶ ἐδόθη ὅτι οἱ ὀχετοὶ εἶχον βλαβῇ, καὶ δι' ἀμαξῶν ἐκομίζετο τὸ ὕδωρ ἐκ μεμακρυσμένων πηγῶν.

Τῇ ἐπιούσῃ δέ, εἰς τὰς 8^{1/2}, ἀφικθεὶς εἰς Τεργέστην, ἔμεινα, τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιούσης, ἀπολαμβάνων τῆς συναναστροφῆς τοῦ φιλτάτου μου φίλου Ἀλεξ. Βυζαντίου, ἐπεσκέφθην τὸν Πρόξενον κ. Βεττούρην, ὃν, καίτοι πολὺ ἀγαπώμενον ἐν Τεργέστη, ἔπαυσε τὸ ὑπουργεῖον, προσάπτων αὐτῷ, ὅτι ἔγραψε δῆθέν τι κατὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη· μετέβην δ' ἐπίσης καὶ παρὰ τῇ κυρίᾳ Μιστροβάκη, ἐκείνη ἣτις μᾶς εἶχεν ἐπισκεφθῇ ἐν Βερολίνῳ, καὶ ἥς ἡ ἀδελφὴ εἶχε ψάλῃ εἰς τὸ Θέατρον. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ὁμογενῶν ἐγνώρισα, ἐν οἷς καὶ τὸν λίαν πεπαιδευμένον κ. Θερειανόν, ὅστις καὶ μοὶ ἐδώρησε τὸ τελευταῖον βιβλίον του, τῇ 3)15 Αὐγούστου, Σάββατον, ὑπὸ πολλῶν συνοδευόμενος, ἐπεβιβάσθην τοῦ ἀτμοπλοίου, καὶ ἀπεπλεύσαμεν κατὰ τὰς 2^{1/2}. Ἡ πρόθεσίς μου ἦν ἐκ Κερκύρας νὰ πλεύσω, διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ, εὐθὺς εἰς Κόρινθον· ἀλλ' ὅτε εἰσεπλεύσαμεν εἰς τῆς Κερκύρας τὸν λιμένα, εἶδομεν ἐκεῖνο ἤδη

ἐκπλέον, ὥστε ἠναγκάσθην, διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ, νὰ περιπλεύσω τὴν Πελοπόννησον. Συμπλῶτιν δ' εἶχον τὴν χαριεστάτην κυρίαν Μισιρλῇ, Ἀρμενίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, θυγατέρα τῆς ἄλλοτε γνωστῆς μοι κυρίας Ἀλλαβερδῇ, ἣτις ἦν τὸ ἄνθος τῆς καλλονῆς εἰς τὸν Βόσπορον, ἥδη δ' ἐνοσηλεύετο ἐν Βιέννῃ. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ἓνα τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν, καθολικὸν ἱερέα, ἠρώτησεν ἡ κυρία Μισιρλῇ, πόθεν προέρχεται ἡ πρόληψις ὅτι ἡ παρουσία ἱερέως εἰς πλοῦν προαγγέλλει τρικυμίαν. Ἐκ τοῦ ὅτι, ἀπεκρίθη ὁ ἀγγίνους ἱερεὺς, ὁμιλῶν γαλλιστί, *à nous il n' est pas permis d' avoir une belle-mer (belle-mère)*.

Συνωδεύετο δὲ ἡ κυρία Μισιρλῇ ὑπὸ τοῦ συζύγου καὶ τῶν δύο ὠραίων παιδίων των, καὶ ἐχωρίσθη ἀφ' ἡμῶν τὴν 7)19 Αὐγούστου εἰς Πειραιᾶ, πλεύσασα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, μικρὸν μετὰ ταῦτα, εἶχε τὴν θλίψιν νὰ μάθῃ τῆς μητρὸς της τὸν θάνατον.

Ἐκ Πειραιῶς δ' ἀνέβην ἀμέσως εἰς Κηφισίαν, καὶ κατόκησα παρὰ τῷ νιῷ μου Ἀλέξη, χαιρετισθεὶς, ὅμα ἔφθασα, ὑπὸ λίαν κολακευτικοῦ ἄρθρου, ὃ ἔγραψεν εἰς τὴν Ἑστίαν ὁ ἐν Γερμανίᾳ διατρίβων Ἀριστείδης Ρούκης.

Τῇ 10)22 δέ, μεταβὰς εἰς Δεκέλειαν, καὶ τοῦ Βασιλέως ἀπόντος εἰς Εὐρώπην, ἐγενόμην φιλοφρονέστατα δεκτὸς παρὰ τῆς Βασιλίσσης, πολλὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων εἰλικρινῶς μοι εἰπούση, καί, προσκληθεὶς, παρεκάθησα εἰς τὴν τράπεζάν της. Ὁ ὑπουργὸς δὲ κ. Δελιγιάννης, ὃν εἶδον ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἀφίξίν μου, μοὶ παρέστησεν οἰκτρὰν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ μοὶ προσέθηκε, χωρὶς ἄλλης ἐξηγήσεως, ἦν οὐδ' ἐγὼ τῷ ἐζήτησα, ὅτι ταχέως δὲν θὰ εἶμαι πλέον ἐν Ἀθήναις! Ὅτε δὲ τῷ ὠμίλησα περὶ τοῦ Κλέωνος, μοὶ εἶπεν, ὅτι τρέφει μεγάλην ὑπόληψιν πρὸς αὐτόν, ἔχοντα μέγα μέλλον, ἀλλ' ὅτι ἐλεεινῶς εἶχον τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀφευκτον καθίστων τὴν ἐλάττωσιν τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν ἀφίξίν μου δ' ἤρξατο ἡ ἔκδοσις τοῦ IB' τόμου τῶν Ἀπάντων μου, καὶ ἐνέκυπτον εἰς τὰς διορθώσεις τοῦ Δάντου κτλ. Ἀλλά, πρὸ πάντων, ἡ μέριμνά μου ἦν νὰ τακτοποιήσω τὰ

βιβλία μου, ἃ ἐν ἀμόρφοις σωροῖς ἔκειντο εἰς τὰ ὑπόγεια, ἃ εὐμενῶς εἶχε θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν μου ἡ κυρία Σμ. Βαλτατζῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἣν ἐν Ἀθήναις κατῴκει. Διὰ τοῦτο, καθ' ἑκάστην σχεδόν, κατηρχόμην διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τῆς πρωΐας μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἐγκλειόμενος εἰς τὰ ὑπόγεια ἐκεῖνα, ἐπεδιδόμην ὅλως εἰς τὴν σισύφιον ταύτην ἐργασίαν.

Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὸν τότε νεαρὸν Ὑπουργὸν τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως κ. Ζυγομαλᾶν, τῷ ὠμίλησα, ἴσως αὐτὸν τριακοστὸν ἢ τεσσαρακοστὸν, περὶ ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας, καταδείξας αὐτῷ, ὅτι οὐδὲ δυσχέρειαν ἔχει, οὐδὲ δαπάνην ἀπαιτεῖ τὸ πρᾶγμα, συντελεστικώτατον δ' ἔσεται καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ μ' ὑπεσχέθη μὲν νὰ ἰδρύσῃ αὐτήν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξεν, ὡς ἐπίσης ὑποσχεθέντες, ἐπίσης δὲν τὸ ἔπραξαν, οὐδ' οἱ προκάτοχοι, οὐδ' οἱ διάδοχοί του. Μοὶ ἀντεπρότεινε δὲ νὰ διδάξω ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλ' ἀνεποίηθην ἀντικρὺς, εἰπὼν ὅτι, ἀφ' οὗ ἐπὶ εἴκοσι περίπου ἔτη διέκοψα τὰς ἀρχαιολογικὰς μου μελέτας, νὰ διδάχθῃ μᾶλλον ἢ νὰ διδάξω εἶχον ἀνάγκην.

Τῇ 18)30 Αὐγούστου, ἡμέρα γενεθλίων τῆς Βασιλόπαιδος Ἀλεξάνδρας, ἡ Ἑλένη, ζωγραφίσασα εἰκόνα ἑαυτῆς καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς Αἰμυλίας, ἔπεμψεν αὐτήν, μετ' ἐπιστολῆς ἀμφοτέρων, εἰς τὴν Ἑγεμονίδα, ἣτις ἀπῆντησε φιλοφρονέστατα, καὶ παρὰ τῶν αὐλικῶν ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ἡ εἰκὼν ἐνεποίησε ἀρίστην ἐντύπωσιν, προσέτι δὲ καὶ ὅτι ἡ Βασίλισσα ἔγραψεν εἰς τὴν Αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας, συνιστῶσα τὸν Λοβάνοφ.

Ἐν τῶν καταστημάτων, ὃ τὰ μάλιστα ἐπεθύμουν νὰ ἰδῶ ἐν Ἑλλάδι, ἦν τὸ ἀργυροουχεῖον τοῦ Λαυρίου, οὗ ἑξόχως σπουδαία ἦν ποτὲ ἡ ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶς ἀρχαίων Ἀθηναίων, καί, ὡς ἡλπίζον, ἐδύνατο ν' ἀποβῇ καὶ ἐπὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος σήμερον, περὶ οὗ δὲ τοσοῦτον εἶχον ἀσχοληθῇ ἄλλοτε ἐν Παριζίοις. Μετέβην λοιπὸν ἐκεῖ μετὰ τοῦ Ἀλέξη, Εὐγενίου καὶ τῶν θυγατέρων μου τῇ 20 Αὐγ. (π.) φιλοξενηθεὶς ὑπὸ τῶν Διευθυντῶν Νέγρη καὶ Ρίζου, καὶ ἰδίως περίεργα μοί ἐφάνησαν τὰ σωζόμενα λείψανα τῶν ἀρχαίων πλυντηρίων, διατεθειμένων ἐντελῶς κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα τῶν νῦν ἐν χρήσει. Μοὶ ἐρρήθη δὲ

ὅ,τι εὐτυχῶς ἔκτοτε ἀνακριβὲς ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ μέταλλον ἐστὶν ἐξηντλημένον, καὶ μόνον ἐπὶ 7 ἢ 8 ἔτη δυνατὸν νὰ εἶναι παραγωγόν.

Τῇ 29 δ' Αὐγούστου, ἐπισκεπτόμενος τὸν πύργον τοῦ Κυρρήστου, ἀπήντησα ἐκεῖ τρεῖς ξένους περιηγητάς, καὶ τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀνεγνώρισα, ὡς τὸν υἱὸν τοῦ ἐν τῇ Greca συναδέλφου μου Kronneck, τοῦ ἐπισημοτέρου τῶν Καθηγητῶν τῆς Μαθηματικῆς ἐν Γερμανίᾳ, δι' ὃ καὶ τοῖς κατέδειξα ἐκεῖ, πᾶν ὅ,τι ἦν περίεργον.

Τῇ 1)13 Σεπτεμβρίου, ἐν ᾧ ἤμην παρὰ τῇ ἐν Κηφισσίᾳ οἰκίᾳ κυρίας Ζ. Βαλτατζῆ, ἐλθὼν ὁ ὑπηρέτης μοὶ εἶπεν ὅτι κύριός τις μὲ περιμένει εἰς τὴν οἰκίαν. Μεταβὰς λοιπὸν ἐκεῖσε, εὗρον νέον τινά, ὅστις παρουσιάσθη εἰς ἐμὲ ὡς ὁ Πρίγκηψ Τοῦρον Τάξις, πρῶτος Γραμματεὺς τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας, καὶ μοὶ ἐπέδωκε τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Ἑρυνθοῦ Ἀετοῦ, πρὸς τόσον μεγαλειτέραν μοι ἐκπληξιν, καθ' ὅσον ἐνόμιζα ὅτι ἤδη τὸν εἶχον, ἀγνοῶν ὅτι διὰ τὸ παράσημον τοῦτο καὶ μόνον, ὑπάρχουσιν ἑξ ἑτάσεις, καὶ ὑπὲρ τὴν *πρώτην*, ἣν εἶχον, ὅτι ἔπεται ὁ λεγόμενος **Μεγαλόσταυρος**.

Τῇ δὲ 3(15) παρευρέθην. μετὰ βαθύως τεθλιμμένης καρδίας, εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ φίλου καὶ ποτὲ συμμαθητοῦ μου Ι. Καρπουνή.

Μετὰ πέντε δ' ἡμέρας διεδόθη εἰς Ἀθήνας ἀγγελία, ἥτις μεγάλην ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, καὶ πολλὴν ἐξήσκησεν ἐπιρροὴν εἰς τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ὁ Ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας Βαττεμβέργ, διὰ πρᾶξικοπήματος ἐξέδραμεν εἰς Φιλιππούπολιν καὶ ἤνωσε τὴν Ρωμυλίαν μετὰ τῆς ἐπικρατείας του. Τοῦτο ἔδωκεν ἀμέσως ἀφορμὴν εἰς δημαγωγικὸν θόρυβον καὶ πατριωτικὰς φωνασκίας, ἐν ἄλλοις δ' ὁ Ἀναστάσιος Γεννάδιος ἤρχισεν, ἀμέσως τῇ ἐπιούσῃ νὰ δημηγορῇ ἐν ταῖς ὁδοῖς, περισυνάγων τὸν ὄχλον καὶ μεταξὺ ἄλλων ἀρρήτων καὶ ἀθεμίτων, ὡς καὶ **λιποτάκτην** τὸν Βασιλέα ἀποκαλῶν. Ἐγὼ δέ, κατ' αἵτησιν τοῦ συντάκτου τοῦ Χρόνου, ἔγραψα εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκείνην ἐφημερίδα, ὑπὸ ποίαν ἄποψιν ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ τὸ παράτολμον ἐκεῖνο συμβάν, καὶ πόσον ἦν ἀναγκαία ἐμβριθὴς σκέψις καὶ ἐνέρ-

γεια, καὶ ἀποφυγὴ ἐπιβλαβεστάτων διαδηλώσεων. Μίαν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐκ φοιτητῶν, φοβηθεὶς ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ ἀρτίως πρὸς ἐμὲ διῤσχυρισθεὶς, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ κατεστρέφετο, ἂν δὲν ἡλάτιου τὸν στρατόν της, ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ διατάξῃ ἐπιστρατεῖαν! καὶ τότε οἱ φοιτηταὶ ἐξέλεξαν ἐμὲ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ἣτις ἔμελλε νὰ ὀργανῇ τὰ τῆς ἐκστρατείας των· ἀλλ' ἠρνήθησαν ἀντικρὺς νὰ δεχθῶ, εἰπὼν ὅτι δὲν ἐννοῶ ἐκστρατείας καὶ ἐπιστρατείας ὑπ' ἄλλων ὀργανουμένας, ἢ ὑπ' αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ δ' υἱός μου Εὐγένιος διετάχθη ν' ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς Θεσσαλίαν.

Τῇ 15)27 Σεπτεμβρίου, ἡμέρα τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως εἰς Ἀθήνας, ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς τὸν Σταθμόν, ὅπου εἶχον συρρέουσα οἱ ἐν τέλει, οἱ διπλωμάται καὶ πολὺ πλῆθος, εἰς ὑποδοχὴν του, καί, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, δεξιωθείς ὑπὸ τοῦ Νομάρχου κ. Χατζοπούλου, εὗρον ἄσυντον ἐν τῇ ἀμάξῃ του κατὰ κλασικῆς κόνιος, ἣτις ἔπνιγε τὴν αἰμοσφαῖραν.

Πρὸ τῶν Ἀνακτόρων πικνοτάτη ἦν ἡ συνθροή τοῦ λαοῦ, καὶ σημαῖαι ἐκυμάτουν, φέρονσαι ἐπιγραφάς: «Ζήτω ὁ πόλεμος» καὶ ἄλλας ἀναλόγους, καὶ ὀχλαγωγαὶ τινες ἠγόρευσαν, ἀπαιτοῦντες νὰ κηρύξῃ ὁ Βασιλεὺς τὸν πόλεμον, ἵν' αὐξηθῇ καὶ ἡ Ἑλλάς, ὥς ἠϋξήθη ἡ Βουλγαρία. Τότε ἡ Α. Μ. φανεῖσα εἰς τὸν ἐξώστην, ἠὺχαρίστησε μὲν τοὺς ζητωκραυγοῦντας, προσέθηκε δ' ὅτι ἡ θέσις τῶν πραγμάτων, οὔσα ἀληθῶς σπουδαία, δύναται ἴσως ν' ἀπαιτήσῃ θυσίαν, ἣς ἐστὶ βέβαιος ὅτι τὸ ἔθνος δὲν θ' ἀρνηθῇ· ἀλλὰ πρὸ πάντων, ὅτι ἀπαιτεῖται φρόνησις, καὶ ταύτην παρὰ πάντων ἐπικαλεῖται. Ἡ σύντομος, ἀλλ' ἔμφρων αὕτη ἀπάντησις, ἐπράυνε τότε τὸν ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν παρασυρθέντα λαόν, ὅστις εὐχαριστηθεὶς, διελύθη. Εἶπε δὲ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ ἰδίως διαλεχθέντας, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ὑπουργούς, ὁ Βασιλεὺς ὅτι, καθ' ἃ ἔγνω ἐπὶ τῆς περιοδείας του, αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις πρὸ παντὸς ἐπεδίωκον τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης.

Τὴν μετὰ ταῦτα ἡμέραν, μετὰ τῆς κυρίας Βαλτατζῆ ἐπεσκέφθην τὸ ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα τῆς κυρίας Λασκαρίδου· εἶτα δὲ ἡ κυρία Βάριγκα Ῥεϊνεκ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν,

τὸ φιλανθρωπικὸν νοσοκομεῖον, ὃ ἐσύστησε καὶ ἐπροστάτευεν ἡ Βασίλισσα, διηύθυνε δ' ἡ ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τὰς ὄψεις μου μορφωθείσα κυρία Μιντσάκη, καὶ ἐκεῖθεν μετέβημεν εἰς τὸ Ἔργαστήριον τῶν κορασίων, καλὸν μὲν καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸν γενικὸν σκοπὸν, ὃν προϋτιθέμεν, ὅτε τὸ πρῶτον εἶχον σχεδιάσῃ καὶ προτείνῃ αὐτοῦ τὴν σύστασιν.

Τῇ 7)19, κατιῶν εἰς Ἀθήνας, συνηντήθημεν εἰς τὸν σιδηρόδρομον μετὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μὲ παραλάβῃ εἰς τὴν ἰδίαν ἅμαξαν, καὶ πολλὰ διελέχθημεν περὶ τῆς σοβαρᾶς θέσεως τῶν πραγμάτων, δι' ἣν ἐξέφρασα εἰς τὴν Α. Μ., πόσον ἔμφρονας εὖρον τὰς λέξεις, αἷς εἶχεν εἶπῃ, ὅτι πρὸ παντὸς φρόνησις ἀπρητεῖτο. Ὁ δὲ Πρόεδρος τῆς Αὐστρίας, ὃν μετέπειτα εἶδον, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦσαν ὀλέθριαι διὰ τὴν Ἑλλάδα αἱ γενόμεναι ὁχλαγωγικαὶ ἐπιδείξεις. Τινὲς ὅμως τῶν ἀφρονεστέρων, ὡς καὶ ἠπεύλουν αὐτὸν τὸν Βασιλέα, κραυγάζοντες ἢ γράφοντες, ἂν δὲν ἐξεστράτευε.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὁ Baron de Ledebuhr, Διευθυντὴς τοῦ Θεάτρου τοῦ Schwerin, μοὶ ἔγραψεν, ὅτι, εἰς τὴν σκηνὴν του, παρεστάθησαν ἐπιτυχῶς οἱ Ἀ' ἐν τῇ μεταφράσει, καὶ μοὶ ἔπεμψε καὶ τὸ πρόγραμμα.

Τῇ 21 Σεπτ. 3 Ὀκτ., ἡμέρα Σάββατον, διὰ τηλεγραφήματος ἐκλήθημεν, μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν θυγατέρων μου εἰς τὸ Βασιλικὸν γεῦμα, εἰς τὴν Δεκέλειαν. Ἄμα δ' ἐφθάσαμεν, ὀλίγον πρὸ τῆς τραπέζης, καλέσας με ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον μὲ ἠρώτησε, μειδιῶν, ἂν ἤμην ἕτοιμος ν' ἀναχωρήσω.

— «Ν' ἀναχωρήσω διὰ ποῦ;» ἠρώτησα ἐξιστάμενος.

— «Πῶς διὰ ποῦ;» εἶπε, διὰ τὸ Βερολῖνον. Πέμπεσαι ἐκεῖ ἐκ νέου ὡς Πρόεδρος. Πρέπει ν' ἀπέλθῃς αὖριον, διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἐζητήθη ἤδη ἡ συναίνεσις τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἦν ἀναμφίβολος.

Ὅτε ἐπείσθην, ὅτι ἡ Α.Μ. δὲν ἀστειεύεται, τῇ ἐξέφρασα μὲν τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐμπιστοσύνης Της, καὶ εἶπον ὅτι ἤμην πρόθυμος στιγμιαίως ν' ἀναχωρήσω. Ὑπέβαλα δὲ τότε εὐσεβάστως τὴν γνώμην καὶ τὰς θεωρίας μου περὶ τῆς τότε θέσεως τῶν πραγμάτων, δι' ὅσους ἤμην ἐκτετατός, ὅτι ἡ

Ἑλλάς εἰς οὐδέν ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ, πρὶν ἢ βολιδοσκοπήσῃ καὶ γνωρίσῃ τίνες αἱ περὶ Ἀνατολῆς διαθέσεις τῆς Εὐρώπης, καὶ πῶς δύναται ἐξ αὐτῶν νὰ ὠφεληθῇ, διότι αἰφνίδιον πραξικόπημα, ὡς τὸ τῆς Βουλγαρίας, δυνατὸν πλεόν δὲν ἦτον, ἐπανάστασις δὲ τῶν ἔξω Ἑλλήνων ἢ κίνημα τῆς Ἑλλάδος ἐδύνατο, ὡς τὴν εἰρήνην διακινδυνεῦον, ἐχθρικῶς νὰ κατασταλῇ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης. Ὅτε δ' ἐξηλθον τοῦ βασιλικοῦ δωματίου καὶ εἶπον τοῖς ἐμοῖς, ὅτι ἀναχωρῶ διὰ Γερμανίαν, δὲν ἐδύναντο νὰ πιστεύσωσιν ὅ,τι ἤκουον.

Μᾶς περιήγαγε δ' ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια εἰς τὴν οἰκοδομουμένην τότε ἑπαυλιν, καὶ ὁ Βασιλεὺς μᾶς ἔδειξε, πῶς ὁ ἴδιος τὰ πάντα συνδιηύθυνεν.

Ἀλλὰ ν' ἀναχωρήσω ὅσον ταχέως ἤθελεν ἡ Α. Μ. μοὶ ἀπέβη ἀδύνατον, διότι, τὴν ἑπαύριον, σπεύσας εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, δις μὲν εὔρον αὐτὸν κοιμώμενον, τὸ δὲ τρίτον μοὶ εἶπε, μετὰ πλείστης προθυμίας, ὅτι τὴν ἑπαύριον ἐμέλλε νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας, ἵνα οὗτος τηλεγραφικῶς ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς κυβερνήσεώς του. Περίεργον ὅμως, ὅτι ὁ Γραμματεὺς οὗτος (Πριγκ. Τούρν-Τάξις), ὅτε μετὰ δύο ἔτι ἡμέρας τὸν ἐπεσκέφθην, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδέν τῷ εἶχεν εἶπη ὁ κ. Ὑπουργὸς καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ ὁ ἴδιος, ἵνα τὸν ἐρωτήσῃ. Ταῦτα, δικαιολογῶν τὴν εἰσέτι ἐν Ἑλλάδι παρουσίαν μου, εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτε ἀπῆντησα τὴν Α. Μ. εἰς τὸν σιδηρόδρομον, ἐπιστρέφων εἰς Κηφισίαν. Δὲν ἔλειψα δὲ καὶ τότε νὰ ἐπαναλάβω εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι ὀλεθρίαν εὑρισκόν τὴν πνέουσαν τότε νοσηρὰν ἀτμόσφαιραν τῆς ὀχλαγωγίας, ἐν ᾗ μάλιστα καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀγγλίας, ὃν εἶχον ἐπισκεφθῇ ἐν Ἀθήναις, ἐπιβλαβεστάτην μοὶ ἔλεγε τὴν τάσιν, εἰς ἣν αἱ ἄφρονες ἐπιδείξεις ἤθελον νὰ σπρώξωσι τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὰ αὐτὰ δ' ἐφρόνει καὶ τῆς Γερμανίας ὁ Ἐπιτετραμμένος.

Ὁ δ' ἄρτι ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἀδείας τοῦ Πρόεδρος τῆς Γερμανίας κ. von den Brinken, ὃν ἐπεσκέφθην τῇ 25)8 Ὀκτωβρίου, μοὶ εἶπεν, ὅτι εἶχεν ἐντολὴν νὰ ὁμιλήσῃ αὐστηρότατα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν περὶ τῆς ἀνακλήσεώς μου· ἀλλ' ἅμα

ἀφιχθείς, τὴν προτεραίαν, ἔμαθε παρὰ τοῦ κ. Δελιγιάννη, ὅτι πέμ-
πομαι ὀπίσω, καί, περιχαρής, ἐτηλεγράφησεν ἀμέσως εἰς Βερο-
λῖνον· μοὶ ἐπανελάβε δὲ καὶ αὐτός, ὅ,τι ἄριστα ἤξευρον, ὅτι ἡ Ἑλ-
λὰς θὰ ἐπέσυρεν ἐφ' ἑαυτῆς, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐλπίδος κέρδους, τὴν
ὀργὴν πάσης τῆς Εὐρώπης, ἂν ἐγίνετο παραίτιος συνταράξεως
τῆς εἰρήνης. Ὅτε δέ, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἶχον μεταβῆ, ὀλίγον
πρὸ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν,
ὁ Γεν. Γραμματεὺς, κ. Κοζ. Τυπάλδος, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ
ἀνάκλησίς μου εἶχε πολὺ δυσαραεστήσῃ τὴν Γερμανίαν, αὐτὸς
ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὸν ἀναδιορισμόν μου. Τῷ παρέστησα ὅμως
τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐγκατασταθῶσι καὶ αἱ ἄλλαι Πρεσβεῖαι, διότι
ἡ Ἑλλάς, ἐκ τῶν πολιτικῶν τῆς σχέσεων μᾶλλον, ἢ ἐκ πολεμικῶν
τολμημάτων, εἶχε νὰ περιμένῃ τὸ μέλλον τῆς. Προσέτι δὲ τῷ ὁμί-
λησα καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μεταβληθῇ ὁ διπλωματικὸς
νόμος, ἵνα ἀνοιγῇ στάδιον καὶ εἰς τοὺς ἀμίσητους ὑπαλλήλους τῶν
πρεσβειῶν.

Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἐπανῆλθεν ὁ υἱός μου Εὐγένιος
ἐκ Θεσσαλίας, καὶ κατὰ πρῶτον, μετὰ πολλὰ ἔτη ὑπηρεσίας,
ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔμεινε εἰς τὸ Σχολεῖον τῶν Ὑπαξιωματι-
κῶν, διδασκόμενος πολὺ ὀλιγώτερα τῶν ὅσα πρὸ πολλοῦ ἤξευ-
ρεν, ἐπροβιβάσθη εἰς ἀξιωματικόν.

Τὸ Σάββατον δὲ 28)10 Ὀκτωβ. ὅτε εἶδον πάλιν τὸν κ. Δε-
ληγιάννην, μοὶ εἶπεν ὅτι ἔτοιμον μὲν ἦν τὸ Διάταγμα τοῦ διο-
ρισμοῦ μου, ἀλλ' ἡ ἀπάντησις τῆς Γερμανίας δὲν εἶχε φθάσῃ
εἰσέτι.

Τὴν προτεραίαν πάντες οἱ Πρέσβεις, μεταβάντες εἰς τὸ Ὑ-
πουργεῖον, εἶχον προτρέψῃ ν' ἀποσυρθῇ ὁ στρατὸς ἐκ τῶν παρὰ
τὰ μεθόρια, εἰς ἀποφυγὴν ἀπροόπτων συγκρούσεων. Ἀλλ' οὐχ
ἤττον, εὗρον τὸν Ὑπουργὸν μᾶλλον πεφοβισμένον ἐνώπιον τῶν
ὀχλαγωγικῶν διαδηλώσεων, καὶ νομίζοντα ἀναγκαῖον νὰ ὑπο-
χωρήσῃ μέχρι τινὸς εἰς αὐτάς.

Εἰς τὸν Βασιλέα δὲ τὸ ἑσπέρας, ὅτε συνεπέστρεψα διὰ τοῦ
σιδηροδρόμου, εἶπον ὅ,τι ἐνόμιζον ἀναγκαῖον, πρὸς προστασίαν
τῆς ἡν ἐνόμιζον ἐθνωφελῇ, πολιτικῇς. Οὐχ' ἤττον ὅμως ἡ Κυβέρ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

νησις, πτύσσουσα πρὸ τῶν φωνασκιῶν, παρὰ πάσας τὰς φρονίμους παραστάσεις, ἐκφύηξε τὴν ἐπιστρατείαν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐκ Βερολίνου παρὰ τῆς κυρίας Λανδάου, ἣτις, μαθοῦσα παρὰ τῶν ἐφημερίδων τὸν ἀναδιορισμόν μου, μὲ προσεκάλει, ἅμα φθάς, νὰ καταλύσω παρ' αὐτῇ. Ἀλλ' εὐχαριστήσας, δὲν ἐδέχθην τὴν πρόσκλησιν.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀπῆλθον οἰκογενειακῶς εἰς Δεκέλειαν, πρὸς ἀποχαιρετισμὸν τῆς Αὐλῆς, καὶ τότε ὁ Βασιλεὺς μᾶς περιέφερε πεζοὺς εἰς μακρὸν περίπατον, ἵνα μᾶς δείξῃ τὰ καθέκαστα παντὸς τοῦ μεγάλου κτήματος καὶ ὅσας βελτιώσεις ἐπέφερεν εἰς αὐτό.

Τῇ 30 Σεπτ. 12 Ὀκτ., κατελθὼν αὐθις εἰς Ἀθήνας, ἔμαθον ὅτι τὸ Διάταγμα τοῦ διορισμοῦ μου τέλος ὑπεγράφη καὶ περιῆλθον εἰς ἐπισκέψεις ἀποχαιρετισμοῦ. Ἐν ἄλλοις, ἀπελθὼν καὶ εἰς τοῦ Τρικούπη καὶ μόνην τὴν ἀδελφὴν του εὐρών, τῇ ἐξήγησα ἐμπεριστατωμένως τὸ ἐπείσοδιον τοῦ μὴ διορισμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὃ εἰς τὰς ἀτοπωτάτας ὑπονοίας καὶ ἐμοῦ τὸν παθέσυρε. Πληροφορηθεὶς δ' ἀσφαλῶς, διεβεβαίωσα τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι ὅλως ἄδικος ἦν ἡ ἀποδοθεῖσα εἰς τὸν Ἀναστ. Βυζάντιον μομφὴ συμμετοχῆς εἰς τὴν ὀχλαγωγίαν τῆς προτεραίας. Περιῆλθον δ' ἅπαξ ἔτι τὰς Ἀθήνας καὶ ὑπ' ἀρχαιολογικὴν ἀποψιν, καὶ τῇ 1)11 Ὀκτωβρίου ἐγκατέλιπον ὀριστικῶς τὴν Κηφισίαν. Ὅτε δὲ κατηρχόμεν, προσεκλήθην πάλιν εἰς τὴν Βασιλικὴν ἄμαξαν, καὶ ἡ μὲν Βασίλισσα μοὶ ἠνχίθη αἷσιον κατευόδιον, ὃ δὲ Βασιλεὺς μοὶ εἶπε νὰ μεταβῶ εἰς τὰς 4 εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἵνα δώσω ἐνώπιόν του τὸν ὄρκον μου.

Τὸ κακὸν ὅμως ἦτον ὅτι, μὴ γνωρίζων, ἢ μὴ ἐνθυμηθεὶς, ὅτι ἐπρόκειτο ἢ ἐπίσημος αὕτη τελετὴ, ἔφερον μᾶλλον ὁδοιπορικὰ ἐνδύματα, καὶ ζητήσας ἔλαβον τὴν Βασιλικὴν ἄδειαν νὰ ἐμφανισθῶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐνδυμασίᾳ, διότι ἄλλως θὰ ἐπήρχετο ἀναβολὴ εἰς τὴν ἀναχώρησίν μου. Εἰς τὰς 4 λοιπὸν μετέβην οὕτω ἐνδεδυμένος εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὅπου μὲ ὑπεδέχθησαν ἐν πλήρει στολῇ, ἢ ὑπηρεσίᾳ, καὶ ἔπειτα οἱ Ὑπασπισταί, οἱ Αὐλικοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς. Ὅτε δέ, κατὰ τὴν τελετήν, ὁ Ἅγιος Μητροπολίτης Ἀθηναίων εἶπεν, ἐν ἄλλοις, τὸ **καὶ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ**

πάσης κηλίδος, ἡσθάνθην ὥς ἂν ἡνίττετο τὴν ἐνδυμασίαν μου. Μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν δ' ἔμεινα ἔτι χρόνον τινὰ παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ τῷ ἐπανελάβον διὰ μακρῶν τὴν ἄποψιν, ὑφ' ἣν ἔβλεπον τὴν πολιτικὴν θέσιν τῶν πραγμάτων.

Λαβὼν δὲ παρὰ τῶν Πρέσβεων Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας συστάσεις εἰς τὰ τελωνεῖα, καὶ τ' ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα ἐνδύματα καὶ βιβλία, διενυκτέρευσα παρὰ τῇ νύμφῃ μου Λουκία ἐν Ἀθήναις, καί, ἀποχαιρετίσας τὴν ἐπιούσαν τὰς θυγατέρας μου εἰς τὸν σταθμόν, ἀπῆλθον μετὰ τοῦ Ἀλέξη καὶ τῶν δύο θυγατέρων τῆς κυρίας Βαλτατζῆ, Λουκίας καὶ Ἑλένης, διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Μεγάρων εἰς Κόρινθον.

Ἐν Μεγάροις ἀπηντήσαμεν μεγάλην καὶ γραφικὴν συρροὴν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν πάσης ἡλικίας περὶ τὴν πόλιν. Προσελθόντος μοι δὲ τοῦ Δημάρχου, ὅστις με ἀνεγνώρισεν, ἠρώτησα τίνα εἶχον πανήγυριν· μοι ἀπήντησε δ' ὅτι πανηγυρικὴ δὲν ἦτον ἡ συρροή, ἀλλ' ἦν ἡ τῶν συγγενῶν ἀποχαιρετῶντων τοὺς νέους, οἵτινες ἀπῆρχοντο, ὡς νεοσύλλεκτοι διὰ τὴν ἐπιστρατείαν. Ὡς δὲ τῷ παρετήρησα, ὅτι οἱ προπύμνοντες γονεῖς καὶ συγγενεῖς οὐδεμίαν θλίψιν ἐδείκνυνον, «μὰ οὐδεὶς, μοι εἶπεν, ὑπάρχει ὁ μὴ πεπεισμένος, ὅτι ἡ ἐπιστρατεία ἦν πρὸς τὸ θεαθῆναι, καὶ εἰς πόλεμον δὲν θ' ἀπολήξῃ».

Εἰς τὸ ἀτμόπλοιον **Ἑρμούπολις** ἐπιβάς, συμπλώτας δ' ἔχων τὸν κ. καὶ τὴν κυρίαν Μανούση ἐκ Τεργέστης, ὁπέβην περὶ τὰς 8 τὸ ἑσπέρας ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς Πάτρας, ἃς περιῆλθον μετὰ τοῦ πλοιάρχου, καὶ τὴν ἐπιούσαν εἰς τὰς 11 ἡμεθα ἐν Κερκύρα, καὶ ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθην ἐκεῖ τὸν κ. Ρωμανόν, τὴν κυρίαν Μαρμορά (τὸ γένος Θεοτόκη), τὸν Φρούραρχον κ. Καραϊσκάκην, καὶ τὸν κ. Ζαμπέλιον, περὶ τὰς 4 μετέβην εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον **Γαλάτειαν**, καὶ κατέπλευσα τῇ 4)16 περὶ τὰς 6 τὸ πρωῒ, εἰς Βριντήσιον.

Χωρισθεὶς δ' ἐν Βολωνίᾳ ἀπὸ τῶν συνοδοιπόρων μου, κ. καὶ κυρίας Μανούση, διότι προυτιθέμην νὰ διέλθω διὰ Μονάχου, ἐχώρησα διὰ Βερόνης εἰς Ἀλαν, ὅπου, φθὰς νύκτα ἤδη, ἠρώ- +) τησα, ἂν εἶχον καιρὸν νὰ δειπνήσω. Μοὶ ἀπεκρίθησαν δ' ὅτι

ἔχω καιρὸν νὰ πράξω ὅτι θέλω, διότι ἡ ἄμαξοστοιχία περαιτέρω δὲν ἔχώρει.

— «Πῶς τοῦτο; Τὶ τρέχει;» ἠρώτησα τεταραγμένος.

— «Τρέχει, μοὶ εἶπεν ὅτι πλημμύρα κατέστρεψε τὸν ἐπέκεινα σιδηρόδρομον».

— «Καὶ τώρα τὶ θὰ γίνη; Πῶς θὰ ὑπάγω εἰς τὸ Μόναχον;»

— «Θὰ ἐνοικιάσητε ἄμαξαν, καὶ θὰ διαβῇτε ὅπως ἡμπορέσητε, ἢ θὰ ἐπιστρέψετε, ὅθεν ἦλθατε, εἰς Βερόνην, καὶ ἐκεῖθεν θὰ λάβητε ἄλλην διεύθυνσιν».

Τοῦτο ἔκων ἄκων ἠναγκάσθην νὰ πράξω καί, ἐπανελθὼν, διενυκτέρευσα ἐν Βερόνη. Τὴν δ' αὖγην, διαβάς ἀπέναντι τῆς Βενετίας, ἔφθασα τὴν ἐπιούσαν, ἅμα τῇ αὖγῃ, εἰς Βιένναν, ὅπου διέμεινα μέχρι τῆς ἑσπέρας. Ἀπουσιάζοντος δὲ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Παρισίους, ἐπεσκέφθην τὸν Κερκούσιον, κατέχοντα θέσιν Ἀ' Γραμματέως, καί, προσκληθεὶς, συνεγύθην μετὰ τοῦ Μάνου, Ἀκολούθου τῆς Πρεσβείας, καὶ εἰτα μετέβην εἰς τῆς συζύγου τοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταπεθέντος Ἀργυροπούλου καὶ εἰς τῆς μητρὸς αὐτῆς κυρίας Τοπάλη. Ἀνεξήτησα δὲ καὶ τὸν Λοχαγὸν τῆς Οὐγγρικῆς Βασιλικῆς φρουρᾶς Zsarnuy, τὸν οὐ πρὸ πολλοῦ νυμφευθέντα τὴν θυγατέρα φίλης μου οἰκογενείας Bardenleben, καὶ διὰ τοῦ φρουραρχείου αὐτοὺς ἀνευρών, συμπεριῆλθον ἐν συνοδείᾳ τῶν τοὺς περιπάτους τοῦ Ρίγγ, καί, συμπαρακαθήσας εἰς ἓν τῶν ὥραιότερων καφενείων αὐτῶν, ἀπῆλθον περὶ τὰς 8^{1/2}, καὶ τῇ ἐπιούσῃ, 8)20 Ὀκτωβρίου, ἡμέρα Τρίτη, ἤμην ἐν Βερολίνῳ κατὰ τὴν μεσημβρίαν.

Βερολῖνον.

Κατ' ὄρχας κατέλυσα εἰς Thiergarten hotel, μετὰ τρεῖς ἡμέρας δὲ μετέβην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῶν Ἡγεμόνων (Fürstentel), καὶ ἐκεῖθεν, κατὰ σύστασιν τῆς κυρίας Wallner, κατέλαβον τῇ 2)11 Νοεμβρίου τρία ἄριστα διεσκευασμένα δωμάτια οἰκίας νεωστὶ πολυτελῶς κεκτισμένης ἐπὶ τῆς Σπραίας, εἰς τὴν